ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

—

21 հոկտեմբերի

Ներկայումս Աստրախանի հասարակութիւնը իր ցանկացած դրութեան մէջ է գտնվում, այսինքն՝ հանգիստ, անգործ, բոլորովին անշարժ։ Հոգևոր դպրոցների համար հոգաբարձուներ ընտրեցին, մեծ մասը ուսումնական երիտասարդ անձինք, նրանք էլ, իբրև նրա ընտրված, իբրև նոր մարդիկ կամեցան մի նոր բան անել։ Հոգևոր դպրոցների հին, առաջվայ ընթացքը առանց քննելու, առանց նրա թերութիւններին լիովին վերահասու լինելու, նորից կանոնադրութիւն կազմեցին, ժողով հրաւիրեցին, առաջարկեցին իրանց նորա ձևը, ըստ տիպեցին հասարակութեանը անպատճառ ընդունել նորան և փող տալ իրանց նորան իրագործելու համար, հակառակ դէպքում, սպառնացին, որ իրանք հրաժարական կը տան։ Ժողովի մէջ նոյն իսկ նորընտիր հոգաբարձուներից մէկը, որ անհամաձայն էր իր պաշտօնակիցների մտքերին, ոտքի ելաւ, տաք տաք խօսեց, նրանց կանոնադրութիւնը հերքեց, անպէտք համարեց, ,,մեզ հայ հոգով գաստիարակված մայրեր են հարկաւոր՝՝, ասաց, և այլ այսպիսի բաներ։ Հասարակութեան հրճռնանքին չափ չը կար, նա միաձայն հաւանութիւն տուեց ուսումնական երիտասարդի մտքերին, մերժեց հոգաբարձուների առաջարկութիւնը, և հոգաբարձուները գժգոհութեամբ հրաժարական տուեցին և դուրս եկան ժողովից։ Իսկ հասարակութի՞ւնը։ Հասարակութիւնը իր կողմից մեծ գործ կատարած և իր պարտաւորութիւնը աւարտած համարելով, չը հոգաց կրկին նոր հոգաբարձուներ ընտրելու, և ուսումնարանները մի աշխարհական և մի հոգևորական հոգաբարձուի յանձնելով, թողեց, գնաց տօնավաճառ։ Իսկ երիտասարդ, ճարտարախօս հոգաբարձուն էլ գոհ և բաւական մնալով իր յաղթութիւնով, այնուհետև ազատ համարելով իրան պաշտօնից, թողեց, գնաց իր աղահանքին վերահասու լինելու, ամբողջ ամսոր այնտեղ անցկացրեց, առանց մտանելու դպրոցական գործին։ Այժմ հասարակութիւնը վերադարձել է տօնավաճառից, բայց դեռ իր անձնական և առևտրական գործերով է զբաղված, դեռ ո՞չ ժողովի ձայն է լսվում և ո՞չ ընտրութեան։ Հէս այսպէս, մենք ինքներս չենք հոգ տանում մեր դպրոցների կառավարութեան մասին, այն ինչ նեղանում ենք, երբ տեսնում ենք, որ նրանք կառավարվում են մասնաւոր անձերի ձեռով։ Մենք վերաւորվում ենք, տեսնելով, որ կամայականութեամբ, առանց հաշիւ ու համար անելու, նոր նոր դասատուններ են բացվում և մի երկու տարի զգուշութիւն ունենալուց յետոյ փակվում են, մի տարուց յետոյ նորից բացվում, մտրիկ ապագայում կրկին փակվելու համար։ Սրանում ո՞վ է մեղաւոր, եթէ ո՛չ մենք ինքներս։ Իսկ թէ ինչո՞ւ արդեօք մեղանում ժողովների մեծ մասը չեն կայանում, հէս իմ կարծիքը սրա մասին. հասարակութեան մէջ կան այնպիսի անդամներ, որոնք չեն գալիս ժողովին այն պատճառով, որ ոչ ժողով են հասկանում, ոչ հասարակական գործ և ոչ ազգութիւն։ Նոքա այնպիսի բարոյապէս անզգայացած դիակներ են, որ նրանց համար եկեղեցի գնալ և Աստուծուն պաշտելն էլ մի այնպիսի սովորական գործ է, ինչպէս խանութ գնալը, առևտուր անելը։ Կան այնպիսիներն էլ, որոնք թէպէտ ցանկանում են ժողովում գտնվելը, խօսել, դատել, իրանց մտքերը, իրանց կարծիքները յայտնել, որոնք գուցէ աւելի առողջ դատողութիւն ունեն, քան թէ նոյն իսկ խօսողներից շատը, բայց գտնական պատճառներով չեն խօսում, որովհետև հասարակութեան մէջ ոչ դիրք ունենալով, համարձակութիւն չունեն ազատ կերպով խօսելու, և կամ զանազան պատճառներով կախումն ունեն այս կամ այն աղայից։ Ուստի մի քանի անգամ ժողովներին ներկայանալով, տեսնում են թէ իրանք միայն այնտեղ կարասիքի տեղ են ծառայում, առանց իրանց միտքը և իրենց ճանապարհով յայտնել կարողանալու, և այս պատճառով դադարեցնում են իրանց երթևեկութիւնը։ Վերջապէս ցաւելի տեսնում ենք, որ մեր հասարակական գործերը, ժողովների չը կայանալու պատճառով, յետ են մնում, ամբողջ տարին մի երկու հարց հազիւ է քննվում, այն էլ վայրիվերոյ կերպով։ Իմ կարծիքով, այս երևոյթ մեր հասարակական կեանքի ամենասև կողմն է։ Մեր ժողովների մէջ առհասարակ քննարկութիւնը ամենայնմին տեղն է բռնում, փոխանակ առաջին տեղը բռնելու։ Բէքան ես նկատել եմ, մեզանում ոչ թէ հարցերը չեն լուծվում քուէարկութիւնով, այլ ընտրութիւններ են կատարվում առանց քուէարկութեան։ Շատ անգամ ձանձրացած լինելով նիստի երկարատևութիւնից, և կամենալով շուտով աւարտել ժողովը, յանկարծ ազատներից մէնը տեղից վերկենալով բղաւում է, միւսներն էլ անդիտակցաբար ձայն են տալիս նորան և սորանով աւարտվում է ընտրութիւնը։ Այսպէս ոմն է կարող ընտրաշաւոր լինել ձայների առաւելութեան մասին, մինչև որ օրինաւոր քուէարկութիւն չը լինի։ Քուէարկութեամբ միայն սմեն մէնը ժողովականներից կարող է յայտնել իր ազատ հաւանութիւնը կամ անհաւանութիւնը։ Քուէարկութիւնը այն օգտը ունի, որ ամեն մէկը, առանց երկիւղ ունենալու այս կամ այն աղայի վրէժխնդրութիւնից, կարող է ընտրել իր ցանկացած անձին։ Մենավասն այն է, որ մեր ժողովները օրինաւոր նախագահ ևս չունեն, որ վիճաբանութիւնների ժամանակ կարգ և կանոն պահպանէ. ամեն հարց առաջարկվում և վճռվում է ամենաանկարգ կերպով։

***

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

22 հոկտեմբերի

Յնձ վրա բարդված մի քանի անտեղի կասկածներ ցրելու առթիւ հարկ կը համարեմ «Մշակի» № 183 համարում գրած իմ նամակիս մի քանի կէտերի վրա երկու խօսք ասել։

Խօսելով հայ վաճառականների վրա, ես աւելացրել էի, որ մի թիֆլիսաբնակ պարոն կաշառելով իր հաշուապահին, իրանց մէջ կազմված ընկերութիւնից հանգիստ գումարներ է կլանել։ Ուստի շատերը այնպէս էին կարծում, որ ես լինելով «Մ՚իրզ. Հարուն. և ընկ.» հաշուապահ, այդ ընկերութեան մի որ և է անդամի վրա էի ակնարկել։ Պատասխանում եմ—«՛չ երբէ՛ք, ես անիրաւութիւն կը համարեի մի վիրաւորական խօսքով անգամ արատաւորել նրանց պատիւը և համարում, քանի որ նրանց հայելու պէս պարզ հաշիւները ապացոյց են նրանց ճշմարտութեանը։ Դա խօսել էի բոլորովին մի այլ անձնաւորութեան՝ պ. Ն. Մ-ի վրա—որի անունը չը յիշելով, չէի ուզեցել նրա պատուին դիպչել։ Իսկ նրանց, որոնք վերոյիշեալ պարոնների վրա կասկածելու առիթ են ունեցել, այդպիսիներին յայտնում եմ իմ կատարեալ արհամարհանքը, յիշեցնելով մի և նոյն ժամանակ իրանց անտերելի սխալմունքը այդ մասին։

Երրորդ՝ խօսելով մեծաքէ գործարանների վրա, ես ակնարկել էի ոչ թէ մեր, այլ ընդհանրապէս հայերի ունեցածներուն համար, որոնց մի քանիսից անցեալներում մի քանի անգամ խարդախութիւն էր պատահել, այն էլ ոչ թէ շուշեցիներից։

Կրկնում եմ, ես գրել եմ ընդհանուրի և ոչ թէ մասնաւորների կամ անհատների վերաբերութեամբ։

Իսկ ինչ վերաբերում է մի քանի Գաֆրիների և Ալիբակոների, որոնք իմ նամակների առթիւ զայրացած են, այդպիսիներին միայն կը պատասխանեմ իմ լուռ արհամարհանքով։

Արդարև, ճշմարիտ է ասում պ. Ասիացին՝ թշնամիներ չաշխատելու համար չը պէտք է թղթակցել „Մշակին“. մենք շղոքջորթել չենք կարող, իսկ մեր հասարակութիւնը սիրում է շղոքջորթութիւն։

Մի խօսք էլ պ. Թ. Ղ-ին. բարեկամ, դուք մի և նոյնը չէք, որ ակնայայտ մի պարոնի փողերը տակով անելուց յետոյ, այսօր կրկին շարունակում էք ձեր աւանդները և այսօր էլ հասարակութեան մէջ ուրիշների վրա բամբասելուց չէք դադարում։

Հասկացէք, որ իմ գրածքը քեզպէս-ներին էր վերաբերում, այո՛, ձեզպէսներին և ոչ թէ նրանց, որոնց դուք կարծում էք։

Այս կը լինի իմ վերջին նամակը Հարուշուց „Մշակին“։

Արէլ Ապրեսեանց

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

—

27 հոկտեմբերի

Գանձակի պ. Նամագիրը «Մշակի» 131 եւ 176 համարներով հաշիւ է պահանջում ցորենի կոմիտետի անդամներից հացի առեւտուրի վերաբերութեամբ։ Սեպուհ պարտաւորութիւն է սոնեն մի հասարակական գործակատարի իր գործունէութիւնը վերջացնելուց յետոյ մանրամասնապար հաշիւ ներկայացնել նոյն իսկ հասարակութեանը. ապա ընդհանրութեանը։ Թէեւ մեր առեւտուրը դադարից սոյն ամի յունիսի 18-ին, բայց կոմիտետի անդամներից ոմանք Գանձակում չը լինելու պատճառաւ հաշիւը մնաց անկատարեալ։

Ամսոյս 16-ին, երեկոյեան ժամ 4-ին ուսումնարանի դահլիճում ժողով կազմվեց հաշուէտուութեան վերաբերմամբ, բայց մի քանի հանգամանքներ արգելք լինելով, չը վերջացաւ։

Ուստի, որպէս կոմիտեի անդամ, ինձ պարտաւորութիւն համարելով հրատարակում եմ համառօտ հաշիւը ի լուր հասարակութեան։

Կոմիտեսը ցորենի ստացել է քաղաքային գումարից 10,000 ռուբլ. հասարակութիւնից փոխարինաբար եւ առանց տոկոսի 10,320 ռ., իսկ նուիրատուութեամբ 502 ռ., ընդամենը 20 822 ռ.։ Ցորենի կոմիտեսը իր գործունէութիւնը, որի նպատակն էր հացի առեւտուրով պարապել եւ նրա դինը չը Ցորել արհեստական կերպի քարտանալ, սկսել է ի 28-ն Նոյեմբերի 1879 ամի ցի18-ն յունիսի սոյն ամի, դնել է Քէ Գանձակում եւ Քէ Թիֆլիսում ամեն ցորենն 15.026 պուդ 26 ֆունտ, ալիւր 1273 պուդ 5 ֆունտ, գարազալի 4143 պուդ 32 ֆունտ եւ մէշոկ 1723 հատ։ Վաճառել է Քէ հասարակութեան, Քէ հացՔուխների վրա ցորեն եւ Քէ քաղաքային պօլիցային, (որն հասարակութեանը բաժանելոյ) ընդամենն ցորեն 14062 պուդ 7 ֆունտ, ալիւր 1212 պուդ 24½ ֆ., գարազալի 4042 ֆ. 26½ ֆ. եւ մէշոկ 853 հատ, մնացը ծախսից դուրս պղտուց յետոյ ամարի վերակացուների մոտ մնում է ցորեն 672 պ. 36 ֆ., ալիւր 72 պ. 11½ ֆ., գարազալի 58 ֆ. 27½ ֆ. եւ մէշոկ 412 հատ, որի պատճառը կը պարզվի հասարակութեանը հաշիւ տալու ժամանակ։

Վերոյիշեալ 20,822 ռուբլիից վերադարձած է հասարակութեանը 7936 ռուբլ. քաղաքային պօլիցային 1000 ռ., ապառիկ ստանալիք 668 ռ. 40 կ., կայ առձեռն դրամ 8500 ռ., 89 կոպէկ, ընդամենն 18105 ռ. 29 կ., ուրեմն մնում է պակասորդ 2716 ռ. 71 կոպէկ։

Իսկ ինչ որ մնում է պարոն նամակագրի այն խօսքերին «ոչ Քէ կամեցան շուտով պատրաստել հաշիւները եւ հասարակութեան հետաքրքրութիւնը բաւականացնել, այլ ընդհակառակը սկսեցին որոնել նամակագրին, մէկ բանիներին սպառնալիքներ կարդալ, որից գրեթէ զարհուրած մեր բաղաքային բժիշկ պ. Համասփիւռը իր համառօտ նամակով «Մշակի» 151 համարում յայտնեց, որ նամակի հեղինակը ինքը չէ։ Կոմիտետի անդամները ոչ պ. բժշկին եւ ոչ որեւիցէ անձի սպառնալիք չունեն կարդացած, այդպիսի խօսքը եթէ ոչ աւել. գոնէ կատարեալ զրպարտութիւն է։

Կոմիտետի անդամ Յակոբ Լիսեկեանց

ՆԱՄԱԿ ԳՈՐՈՒՑ

—

27 հոկտեմբերի

Գորու քաղաքացի Եսայի Տէր-Գաւեանցը, որ վախճանեցաւ 1864 ՅուԼիսի, իր բոլոր շարժական եւ անշարժ կայքը կտակեց ազգային եկեղեցիներին եւ ուսումնարաններին, բացի մի անշնչ գումարից, որ կտակել էր իր ժառանգներին։ Կտակած բոլոր գումարը մասնաղրելուց եւ նորա Ցաստման ծախսը հոգալուց յետոյ, աւելացած գումարը պէտք է տրվէր արքունի բանկը եւ նրա տոկոսիցը տարէց տարի պէտք է բաժանվէր՝ կէսը Գորու երեք եկեղեցիներին եւ կէսը քահանաներին, իսկ քահանաները նորա մահուան ամեն տարեդարձին հոգեհանդիստ պիտի կատարէին եւ երեցփոխանները կանՇեղներ պիտի վառէին եկեղեցիներում։ Այս կտակատարութեանն վրա հոգեւոր իշխանութեան կողմից նշանակված էր հաւատարմատար քաղաքաց Աստիփանոս տաղ քահանայ Տէր-Աստիփանոսեանցը, որ վաղուց արդէն հանգուցեալի կտակած գումարը, (որ հասնում էր մինչ 50,000 ռուբլի) մասնարել է ամենին եւ իրան աշխատանաց համար էլ մօտ չորս հինգ հազար ռուբլի ստացել է, բայց մինչեւ հիմայ քաղաքիս խեղճ քահանաները եւ եկեղեցիները ոչ մի կոպէկ չեն ստանում եւ ոչ հոգեհանդիստ կատարվում։

Այորա համար հրատիրում ենք նոցա ուշադրութիւնը, ումից որ կասկածն ունի տնօրինելու։

Զը նայելով, որ Գորու ծխական երկսեռ դպրոցները արդէն սեպտեմբերի մէկից փակված են, պ. Ցեմական տեսուչը այս ծանրակշիռ հանգամանքները փոխանակ այրի առաջ ունենալու, անձամբ Գորի գալու եւ իր պարտաւորութեան համաձայն երկպատակութեան առաջն առնելու, եւ գպրոցները բանալու, բաւականանում է միայն Ցուլի Ցոլի վրա գրելով հոգեւոր կառավարութեան, որ ուսուցիչներին ռոճիկներ բաժանեն։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ֆրանսիացի երեւելի գիտնական Բուրգօ-Դիւկուդրէ (Bourgaut-Ducoudray) անունով երաժիշտը, իբրեւ կոնսերվատորիայի ուսուցիչ, 1875-ին յանձնարարութիւն էր ստացել գնալ Յունաստան եւ Արեւելք ժողովրդական տեղական երաժշտութիւնը երկասիրելու համար։ Զորս ամիս աշխատեցաւ Դիւկուդրէ այն տեղերը, որի պատուն եղաւ նորա «Souvenir d'une mission musicale en Grece et en Orient» գրքոյկը։ Հարուստ հաւաքածուով դարձաւ հանեսարեղ երաժիշտը Ֆրանսիա եւ դեռեւ բերած նեխուսն հատ ընտիր երգերն ու պարերգերը ի լոյս ընծայեց պիանոյի յարմարացրած «Melodies populaires de Grèce et d'Orient» վերնագրով։ Զարմանալի աշխատանք է, կասեն սորա համար, երաժշտագէտները եւ մեծամեծ զովեստներ կը խօսին հեղինակին խորին երաժշտական դիտութեանը եւ նրա զարմանալի ճաշակին վրա, իսկ ինքը Դիւկիդրէ շատ զեղեցիկ յատկութիւններ կը գտնէ արեւելեանց երգոց եւ դասնակաց մէջ եւ գնալալ է նոցա մելոդիների միագուռնութեանը, ազատութեանը, ծիկոնութեանը եւ հնամանաց դեմերի անուղղութեանցը, որ հնանալի ոյժ, զեղեցկութիւն եւ նորութիւն կուտան, ասում է, այն երգոց. հակառակ եւրոպացոց երաժշտութեանը, որի մելոդիների միակերպութիւնից ամենքը ձանձրացած են։ Թող այս ֆրանսիացի հանեսարեղ երաժշտին խնդրերը մեր յանդուգն եւ խակ երիտասարդաց. ականջներին օդեր վնին, որք ամեն բանի մէջ զեղեցիկը եւրոպայանութեան հետեւելով, արհամարհանքը են մտիկ տալի նաեւ արեւելեան երաժշտութեան վրա եւ մեր ազգին ճաշակին եւ զգացմանցը հակառակ, իբր թէ բոլոր ազգային եղանակներով երգեր են բաշխում ազգին, բազմաթիւ, բայց այն աստիճանի անմոռնի, որ օրինակ